

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 6 Issue 3, p. 301-320, March 2013

II. MANUEL PALAİOLOGOS'UN MEKTUPLARINDA SULTAN YILDIRIM BAYEZİD VE OSMANLILAR*

*SULTAN YILDIRIM BAYEZİD AND OTTOMANS IN THE LETTERS OF
MANUEL II PALAEOLOGUS*

Yrd. Doç. Dr. Murat KEÇİŞ

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kötekli/MUĞLA

Abstract

The letters of the Byzantine emperor Manuel II Palaeologus have long been drawn the attention of Byzantinists and as a result many studies have been carried out since they were published for the first time by E. Legrand in 1893. Since then G. Denis translated these letters into English along with his valuable comments and prepared a new edition. These letters constitute one of the most important contemporary Byzantine sources as they help fill a significant historical gap in Byzantine historiography for the period covering the years from 1382 to the 1417. They also provide us with evidence which sheds light on some important details concerning early Ottoman history. What follows is an analysis of Manuel's letters written during the expedition led by Sultan Bāyezīd I against the ruler of Sivas, adi Burhān al-Dīn Aḥmad. In 1391 Manuel II participated in the military campaigns as a vassal of the Ottoman Sultan and while he was in the Ottoman army, he wrote eight letters to various eminent bureaucrats such as Demetrios Kydones (originally a Venetian citizen), Kabasilas, Phothos, and Constantine Asanes within the Byzantine court. It is generally accepted that

* Bu makale, 09-12 Ekim 2012 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen 1402 Ankara Savaşı Uluslararası Kongresi'nde sunulan bildirinin gözden geçirilmesi ve genişletilmesi suretiyle hazırlanmıştır.

Emperor Manuel wrote these letters in order to inform both the people of Constantinople and the Venetians who were curious to learn the fate of the Byzantine emperor and also to inform them about the course of the campaign. The letters, which are listed under the numbers 8-21 in Dennis' edition, contain relatively reliable and impartial information about the course of the campaign. This present work, while discussing the reliability of the letters as a historical source, attempts to demonstrate their importance in terms of Ottoman history and in this respect presents interesting cases that reveal information about the relations between Sultan Bayezid I and Byzantine Emperor Manuel II Palaeologus.

Key Words: Manuel II Palaeologus, Bayezid I, Kadi Burhān al-Dīn Aḥ mad

Öz

Bizans İmparatoru II. Manuel Palaiologos'un mektupları E. Legrand tarafından 1893 yılında ilk yayımlandığından beri Bizantinistlerin dikkatini çekmiş ve bu mektuplardan istifade edilmek suretiyle bir çok araştırma yapılmıştır. G. Dennis ise bu mektupları İngilizceye tercüme ederek değerli yorumları ile birlikte yayımlamıştır. İmparator II. Manuel Palaiologos'un mektupları, 1382-1417 yıllarını kapsayan dönem açısından Bizans tarihçiliğinde önemli bir boşluğu doldurmaya yardımcı olduğu kadar, söz konusu dönemde Osmanlı Devleti'nin kısmen karanlıklarda kalmış tarihine de ışık tutması sebebiyle değerli Bizans kaynakları arasında yer alır. Bizans İmparatoru II. Manuel, 1391 yılında Osmanlı Sultanı I. Bâyezid'in Sivas hâkimi Kadı Burhaneddin üzerine düzenlediği sefere Osmanlı sultanının vassalı olarak katılmış ve Osmanlı karargâhındayken Bizans sarayında aslen Venedik vatandaşı olan Demetrios Kidones, Kabasilas, Phothos, Konstantin Asanes gibi ünlü devlet adamlarına 8 mektup yazmıştır. İmparator Manuel'in bu mektupları hem Konstantinopolis halkını, hem de İmparatorun akıbetini öğrenmeye istekli Bizans'ın o dönem müttefiki Venediklileri, seferin gidişâtı hakkında bilgilendirmek amacıyla yazdığı düşünülmektedir. G. Dennis'in çalışmasında 14'ten 21'e kadar rakamlarla numaralandırdığı bu mektuplar, seferin ilerleyişi hakkında güvenilir ve nispeten tarafsız olduğu kabul edilen bilgiler içermektedir. Bu makalede, söz konusu mektupların tarihi kaynak olarak güvenilirliği tartışılırken, Osmanlı tarihi açısından önemi ortaya konulmaya çalışılacak ve bu bağlamda Sultan Yıldırım I. Bâyezid ile Bizans İmparatoru II. Manuel Palaiologos arasında yaşananlara dair bazı ilginç örneklere yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: II. Manuel Palaiologos, Yıldırım Bayezid, Kadı Burhaneddin

Osmanlı kaynaklarının nispeten sınırlı olduğu Sultan I. Bayezid dönemine, Bizans Tarih Yazıcılığındaki köklü geleneği dikkate alarak, bu kaynak grubu

perspektifinden bakabilmek son derece önemlidir.¹ Bu noktada Osmanlı'nın durdurulamaz yükselişine tanık olan ve köklü bir devlet geleneğine sahip Bizans Tarih Yazıcılığı, ilk eserlerini XV. yüzyılda vermeye başlayan Osmanlı Tarih yazıcılığına göre, daha avantajlı gözükmektedir.² Osman Gazi'nin çağdaşı olan ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve bir dünya devleti haline geldiği devre tanıklık eden ve bu sürece dair bazı ipuçları veren Georgios Pachymeres'in eseri bu duruma güzel bir örnek teşkil etmektedir. Bütün bu hususlar dikkate alındığında son dönem Bizans tarih yazıcılığının Osmanlılar hakkında vermiş olduğu bilgiler önemlidir.

II. Manuel Palaiologos'un mektuplarını³ Sultan Yıldırım Bayezid ve Osmanlı tarihi açısından değerlendirmeden önce İmparator hakkında özet mahiyette bilgi vermenin faydalı olacağı kanaatindeyiz. İmparator İoannes Palaiologos ile Helena Kantakouzenos'un ikinci oğlu olan İmparator II. Manuel Palaiologos 27 Haziran 1350 tarihinde İstanbul'da doğmuştur. Beş yaşına geldiğinde geleceğin imparatoru olarak yetiştirilmek üzere kendisine despot unvanı verilmiştir. Osmanlı Devleti'nin yükselişi karşısında batıdan yardım alabilmek amacıyla kadim Bizans politikasının tipik bir uygulaması olarak rehine bırakılmıştır. II. Manuel Palaiologos'un en göze çarpan politik argümanı, Osmanlıların yükselişi karşısında düşmüş olduğu güç durumdan kurtulabilmek amacıyla çeşitli politik oyunlarla artık ortadan kalkmaya yüz tutmuş Bizans Devleti'ni ayakta tutmaya çalışmaktır. On beş yaşında babası İmparator İoannes Palaiologos'un Macarlardan yardım talebinde bulunmak için çıktığı yolculukta yer almıştır. Fakat Bizans İmparatoru eli boş dönmüş ve oğlunu da orada tutsak bırakmıştır. II. Manuel burada hayatının geri kalan kısmında sürekli olarak uygulayacağı diplomatik ilişkiler dersini öğrenmiştir.

¹ Bizans Tarih Yazıcılığının Osmanlı yükselişine farklı açılardan bakan en tipik temsilcisi Laonikos Chalkokondyles'tir. Bu bağlamda Laonikos'un Osmanlıların yükselişini izahı hakkında bkz. Jonathan Harris, "Laonikos Chalkokondyles and Rise of The Ottoman Empire", *Byzantine and Modern Greek Studies*, 27 (2003), s. 153-170.

² Akdes Nimet Kurat, 1446 yılındaki Osmanlıların Mora seferini son dönem Bizans tarihçilerinden üçü ile açıklığa kavuşturmak istemiştir. Bkz. Akdes Nimet Kurat, "Bizans'ın Son Osmanlıların İlk Tarihçileri", *Türkiyat Mecmuası*, 3 (1926-1933), s. 185-206.

³ E. Legrand, *Lettres de l'empereur Manuel Paleologue, publiees d'apres trois manuscrits*, par Gr. Fasc. I, *Manuel II Palaeologus, Emperor of the East, 1350-1425*, Paris 1893; Yeni basımı için bkz. Émile Legrand, *Letters de L'Empereur Manuel Paléologue Publiées d'Après Troid Manuscrits*, Amsterdam 1962. Bu yayında 6 sayfalık çok kısa bir giriş kısmından sonra mektupların metni verilmiştir. Peter Charanis, "The Strife among Palaeologi and Ottoman Turks, 1370-1402", *Byzantion*, 16 (1942-1943), s. 286-314. Peter Charanis, bu makalede daha çok Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid'in 1390/1391 yıllarında Anadolu beyliklerini kontrol altına almak amacıyla düzenlediği iki ayrı seferin güzergâhını tespit etmeye çalışmıştır, bkz. 304-306. J. W. Barker, *Manuel II. Palaeologos (1391-1425): A Study in Late Byzantine Statesmanship*, New Brunswick-New Jersey 1969, s. 84-89. G. T. Dennis, *The letters of Manuel II. Palaeologos: text, translation and notes*, *Dumbarton Oaks Texts VIII*, Corpus, Fontium Historiae Byzantinae, Washington 1977; Elizabeth A. Zachariadou, "Manuel II Palaeologos on the strife between Bayezid I and Kadi Burhan al-Din Ahmed", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, XVIII (1980), s. 471-481; J. Chrysostomides, *Manuel II Palaeologos Funeral Oration on His Brother Theodore, Introduction, Text, Translation and Notes*, Selanik 1985; R. Loenertz, "Démétrius Cydonès, citoyen de Venise", *Echos d'Orient*, XXXVIII, 1938, 125-126; Dennis, *Letters*, s. XXXIX.

İmparator Manuel; Kidones, Kabasilas, Ivanko ve Müslüman Muterizes⁴ gibi dönemin entellektüelleri ile ciddi bilimsel tartışmalar ve edebi toplantılar yapmaktan büyük haz almaktaydı. Kendisini bu keyifli işlerden alan yönetim işlerini, gemiyle ya da at sırtında yapılan can sıkıcı diplomatik yolculukları pek sevmediğini belirtmektedir. II. Manuel, muntazaman aldığı klasik eğitimin ardından 19 yaşında İmparatorluğun ikinci büyük şehri Selanik'in yöneticisi olarak Bizans siyasi hayatında öğrendiklerini uygulama fırsatı bulmuştur. Böylece klasik edebiyat ve yazın alanında aldığı teorik eğitimi sona ererken, bir devlet adamı olarak öğrendiklerini uygulamaya koyma zamanı da gelmiştir. Böylece daha sonra yazmış olduğu mektuplarda da işaret ettiği üzere, artık zorluklarla mücadele etmesi gerekiyordu. Olayları abartma eğilimine rağmen, aşağıdaki ifadeler onun zorluklar içerisindeki yetişme şartlarını çok iyi yansıtmaktadır:

*"Sanki ittifak etmiş gibi bir çok şey, yağmur gibi ard arda üzerime yağıyor; güçlükler, çeşitli badirelerle mücadele etmek ve her çeşit tehlikeler. Bir kasırgaya yakalanmışım gibi, nefes alamıyordum."*⁵

II. Manuel'in babası İmparator V. İoannes, iktidarının ilk yirmi yılında, Türklerin Rumeli'deki ilerleyişine engel olmak maksadıyla Papalık ve Batı hükümdarlarıyla yakın ilişkiler kurmuştur. Hatta bir Haçlı Seferi'nin düzenlenmesi amacıyla Papa V. Urbanus ile görüşmelerde bulunmak için İtalya'ya gitmiş ve Papalık tarafından Bizans'a sağlanacak yardımın ön koşulu olan Papanın üstün hâkimiyetini dahi tanımıştır. Ancak V. İoannes, tavizkâr tutumuna rağmen, İtalya'da kaldığı yaklaşık iki yıl boyunca (1369-1371) Katolik dünyadan umut ettiği yardımı elde edememiştir.

Batıdan umduğu yardımları bulamadıkları zamanlarda Bizans İmparatorları kendi aralarında savaşmak zorunda kalsalar da, gerçek gücü elde edebilmenin Osmanlı Sultanları ile kuracakları ittifak ilişkilerinden geçtiğinin de farkındaydılar. Bu dönemin Bizans İmparatorları Osmanlı fetihlerini kendi imkânlarıyla engelleyemediklerinden, Batılı devletlerden yardım istemek veya Türklerle çeşitli ittifaklar kurmak dışında pek seçenekleri yoktur.⁶ Bizans İmparatorları, Osmanlı Sultanının vassalı idi ve bu hukuki statünün gereği olarak hem Manuel hem de yeğeni VII. İoannes, Bayezid'in 1390 güzünde başlayıp kışa doğru devam eden Anadolu'daki Türkmen Beyliklerini kontrol altına almak amacıyla düzenlediği sefere Osmanlılara yardım etmek amacıyla katılmak zorunda kalmışlardır. II. Manuel bu sefere katılmak mecburiyetinde olduğunu 14. mektupta açık bir şekilde ifade etmektedir:

⁴ G. A. Demetracopoulos, "Pope Benedict XVI's Use of the Byzantine Emperor Manuel II Palaeologus' ' Dialogue with a Muslim Muterizes' : The Scholarly Background", *Archiv für mittelalterliche Philosophie und Kultur*, 14 (2008), s. 264-304.

⁵ George T. Dennis, *The Letters of Manuel II Palaeologos*, s. XIII; Barker, *Manuel II*, s. 410-413.

⁶ Michel Balivet, "1391'de Ankara'da İlahiyat Konulu Bir Münazara: Hacı Bayram Veli ve II. Manuel Paleologos", *Bizans Yapılar, Meydanlar, Yaşamlar*, Editör: Annie Pralong, Çeviri: Buket Kitapçı Bayrı, İstanbul 2011, s. 239.

"Demek istiyorum ki, şu anda Perslerle olan ittifaktan çektiğimiz acılar, onlarla ittifaka gitmediğimizde çekebileceğimiz acılarla karşılaştırıldığında küçük sayılır."⁷

16 Şubat 1391'de İmparator V. İoannes'in ölmesi üzerine Manuel, Bursa'daki Sultan Bayezid'in ordugâhından ayrılarak otoriteyi eline almak amacıyla Konstantinopolis'e doğru hızla hareket etmiştir.⁸ Fakat 1391 yılı Haziran ayında müstakbel İmparator Manuel, Orta Anadolu'ya doğru tekrar düzenlenen ve kışa kadar süren Osmanlı seferine katılmak zorunda kalmıştır.⁹ Kış aylarının zor şartları altında güçlkle gerçekleştirilebilen bu sefer esnasında, Manuel askeri harekât hakkında bilgi veren mektuplarından bir kaçını yazma fırsatı bulmuştur. Başkente döndükten sonra 10 Şubat 1392 tarihinde Sırp Prensesi Helena Dragas ile evlenmiş ve düğünden bir gün sonra yeni çifte patrik tarafından resmi olarak taç giydirilmiştir. 1393-1394 kışında Sultan Bayezid, Hıristiyan vasallarını Serres'de topladığı sırada yeni İmparator II. Manuel, bütün muhaliflerini toptan ortadan kaldırmayı çalışmışsa da bu durumu haber alan muhalifler kaçmayı başarmıştır. Manuel'in bu başarısız girişimi sonrasında, kendinden önceki imparatorlardan miras olarak aldığı Türklerle ittifak politikasını da artık sona erdirmek zorunda kalmıştır. 1394 Baharında Sultan Bayezid, zaman zaman kuşatmanın şiddetinden İmparator Manuel'in şehri terk etmek zorunda bile kalacağı sekiz yıllık uzun İstanbul kuşatmasının harekât emrini vermiştir.¹⁰ Bizans'a yardım amacıyla başlayan Frank ve Macarlardan müteşekkil Haçlı Seferi, 1396 Eylülünde Niğbolu'da Haçlı Ordusunun mağlup olmasıyla neticelenmiştir. İmparator II. Manuel bu yenilgiden 31. mektubunda büyük bir üzüntü ile bahsetmektedir. Bizans açısından durumun daha ümitsiz bir hal almasıyla beraber, İmparator II. Manuel Batıdan askeri yardım elde etme çabalarına yoğunlaşmıştır. 1399 yılında Jean le Meingre, Mareşal Boucicaut komutasındaki bir Fransız kuvveti başkente gelerek kendileri açısından bazı küçük başarılar sağladıysa da daha büyük yardıma ihtiyaç vardı. Fransız Mareşali Boucicaut'un önerisi üzerine Manuel, Batıdan bizzat yardım talep etmeye karar

⁷ George T. Dennis, *The Letters of Manuel II Palaeologus*, s. 38-39.

⁸ Donald M. Nicol, II. Manuel'in Sultan Bayezid'in Bursa'daki sarayından gizlice kaçtığını hatta Sultan Bayezid'in İmparatorun kaçtığını öğrenince çok kızdığını belirtmiştir. Bkz. Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)*, çev. Bilge Umar, İstanbul 1999, s. 318. Fakat S. Reinert, Nicol'un bu görüşüne katılmayarak, İmparator Manuel'in Sultan Yıldırım Bayezid'in bilgisi dâhilinde ayrıldığını iddia etmektedir. Çünkü İmparator V. İoannes'in ölümüyle boşalan Bizans tahtına Manuel'in bir an önce geçmesi, Sultan Yıldırım Bayezid'in çıkarları ile de örtüşmekteydi. Bu konuda biz de Reinert'in görüşüne katılmaktayız. Şayet İmparator II. Manuel, Bursa'dan Sultanın bilgisi dışında ayrılmış olsaydı, herhalde 1391 Haziranında tekrar Yıldırım Bayezid'in Anadolu seferine de katılmasını beklememek gerekirdi. (Stephen S. Reinert'in makalesinden bizi haberdar eden Dr. Nilgün Elam'a çok teşekkür ederim.) Stephen S. Reinert, "The Palaiologoi, Yıldırım Bâyezid and Constantinople: June 1389-March 1391," *To Ελληνικόν: Studies in Honor of Speros Vryonis, Jr, Hellenic Antiquity and Byzantium*, Vol. I, ed. John S. Haldon, Stephen W. Reinert, Jelisaveta Stanojevich Allen, Christos P. Ioannides, Aristide D. Caratzas Publications, New Rochelle-New York 1993, s. 289-365.

⁹ 4 Temmuz 1391 tarihli Venedik Senatosu kararında, Bizans İmparatoru'nun Sultan Yıldırım Bayezid'in Anadolu Seferi sırasında Osmanlı ordusuna katıldığı kaydedilmektedir. Peter Charanis, "The Strife among Palaeologi and Otoman Turks, 1370-1402", s. 307.

¹⁰ Ferhan Kırıldökme Mollaoğlu, "Sultan I. Bayezid Dönemine Ait Grekçe Bir Anlatı", *OTAM*, 24 (Güz 2008), s. 129-146.

vermiştir. Kendi yokluğunda kenti yönetmesi için yeğeni VII. İoannes ile barış sağlayarak Batı seyahatine çıkmıştır.

10 Aralık 1399'da Manuel, Kuzey İtalya, Paris ve Londra'ya doğru uzanacak önemli yolculuğuna başlamak için bir Venedik gemisine binmiştir. Bu geziden çok büyük bir fayda beklememesine rağmen İmparatorun kolayca vazgeçmeye niyeti olmadığı gibi başka çaresi de yoktu. Uzun görüşmelerden sonra bir takım küçük yardım sözleri almayı başararak görüşmelere devam etmiştir. II. Manuel, Sultan Yıldırım Bayezid'in 28 Temmuz 1402 tarihinde Ankara Savaşında Emir Timur'a yenilmesinden yaklaşık 10 ay sonra 9 Haziran 1403'e Konstantinopolis'e geri dönmüştür. Burada İmparatorun Ankara Savaşı'nın hemen ardından İstanbul'a neden dönmeyip Avrupa'da yardım aramaya devam ettiği cevap verilmesi gereken önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. 1402 yılı Kasım ayı sonuna kadar Paris'te kalan Manuel'in belki de Batı yolculuğundaki asıl hedefi Ortodoks ve Katolik kiliselerini tekrar birleştirmenin yollarını aramasıydı. Bizans İmparatorunun Batı ile politikalarının temelini bu eksene oturttuğu açıktır. 1 Ekim 1422 yılında geçirdiği bir felç neticesinde sağlığı iyice bozulan Manuel devlet işlerini VIII. İoannes'e bırakmış ve 21 Temmuz 1425 tarihinde ölmüştür.

Buraya kadar II. Manuel'in biyografisi kısaca özetledikten sonra şimdi de mektupların edebi ve tarihi özelliklerine genel hatlarıyla bakmanın faydalı olacağını düşünüyoruz. Manuel'in mektupları çok güçlü retorik söylemler içermesi sebebiyle, bunları tarihi kaynak olarak kullanmada büyük güçlüklerle karşılaşmaktadır. İlk olarak mektuplarda güçlü bir antikite etkisini görmek mümkün olmakla beraber bu durum tarihi analizler yapma işini iyice zorlaştırmaktadır. Manuel, parçalanmış bir Bizans dünyası içerisinde Demosthenes'in tarzında ya da Platon'un stilinde bir söylev yazmaya kendini adanmıştır.¹¹ Bu anlamda Manuel'in mektuplarında Homeros, Platon, Demosthenes ve Ksenophon gibi antik yazarların etkisi sürekli hissedilmekte ve kelimeleri seçerken bu yazarları taklit etmeye çalıştığı açıkça görülmektedir. Burada Manuel örneğinde de görüldüğü üzere Bizans tarih yazıcılığında orijinal bir üslup meydana getirmekten ziyade, klasik metinleri taklit etme önemli bir gelenek olarak dikkat çekmektedir. Bizans yazarları, M.Ö. V. yüzyılda kullanılan Antik Yunancayı ne kadar başarılı bir şekilde taklit ederlerse, o kadar iyi bir eğitim aldıkları kabul edilmektedir.¹² Klasik metinlerden alıntılar ve yukarıda isimlerini zikrettiğimiz bazı klasik yazarların önemli görülen eserleri sayısız antolojide tekrar üretilmiştir. Orijinalikten daha ziyade antik yazarların mükemmel bir kopyasını yapmaları beklenmiştir. İyi bir mektubun edebi niteliği Antik Yunancanın doğru bir şekilde kullanılmasıyla ölçülürdü. Bilhassa Hellenistik dönem için Apollonius Dyskolus, gramer ve syntaks alanında Herodian, edebi tarz ve eleştiride Tarsuslu Hermogenes, bunların içerisinde belki de en önemlisi olarak Antakyalı Aphthonius'un Progymnasmata ya da Rhetorical Exercices (Retorik Alıştırmaları) gelmektedir.¹³ Bu

¹¹ R. J. H. Jenkins, "The Hellenistic Origins of Byzantine Literature," *DOP*, Vol. 17 (1963), s. 37-50.

¹² R. J. H. Jenkins, "The Hellenistic Origins of Byzantine Literature," s. 41-48.

¹³ R. J. H. Jenkins, "The Hellenistic Origins of Byzantine Literature," s. 43-44.

dört retorik el kitabı bütün Bizans yazarlarının temel başvuru metinlerini oluşturmuş ve bu metinlerdeki kalıplar sık sık kullanılmıştır.

Bu gelenek içerisinde Bizans edebiyatında mektup yazma geleneğine bakacak olursak, eğitilmiş bir Bizanslının yazdığı mektupta, yazarın şahsi görüşleri ön plana çıkmaktadır. Bizanslı yazarlar, mektupları kaleme alırken her duruma uygun kalıpları kullanmışlardır. Genel anlamda Bizanslı entellektüllerin yazdığı mektuplardaki yoğun edebi üslup sebebiyle zaman zaman can sıkıcı metinler olarak görülmüşlerdir. Fakat burada bizi esas ilgilendiren mesele, mektupların önemli devlet görevlileri ve hatta incelediğimiz mektuplarda olduğu gibi imparator tarafından kaleme alınmalarıdır. Bizantinistler bu metinlerin çok küçük bilgi kırıntıları içermesinden yaşanan hayal kırıklıkları sebebiyle kendi sahalarında bu kaynak grubuna biraz tereddütle yaklaşmışlardır. Bütün bu hususlara dikkat etmek kaydıyla önemli şahısların biyografilerini ya da bazı olayların kesin kronolojisini tespit etmede mektuplar zaman zaman çok faydalı olabilmektedir. Bu antik yazarlara öykünme geleneği sayesinde bin yıldan fazla bir süre geçmesine rağmen Antik Yunanca Bizans Dünyası vasıtasıyla devam etmiştir. Kullanılan kelimeler ve terimlerde spesifik Bizans kurum adlarına nadiren rastlanırdı. Mektupları yazılırken Thukydides'e öykünme yapılarak onun kullanıldığı kelimeler yeniden çağdaş ihtiyaçlara göre uyarlanırdı. Albanlar, Sırplar ya da Türkler gibi kavim adları için İlliryalılar, Triballianlar ve Persliler ifadeleri kullanılırdı. Bizanslıların İskitlere ya da daha basit bir ifadeyle Barbarlar referansları çoğu zaman tarihçileri tahminlerden sapmaya götürüyordu. Kişi ya da yer adlarından "bizim ortak arkadaşımız", "senin bildiğin adam", "bu eskiden mükemmel bir şehir" olarak bahsedilebilirdi. Eğer mektup arkadaşlık hakkında genellemeci ifadelerden ziyade bir mesaj iletmek için yazılmışsa genelde anlaşılması güç çetrefilli bir gramer ve syntaks takip edilirdi. Yani mektuplar genel anlamda sıradan kalıplaşmış ifadeler şeklinde olabildiği gibi bazen bir mesaj iletmek üzere yazılır ve bu durumda karmaşık muğlak bir gramer ve synaks kuralları uygulanırdı. Güvenlik ya da mektubun yazılma ihtiyacı sebebiyle, şayet iletilecek gerçek bir mesaj varsa, çoğu kez mesajı götürene, gerçek haberi sözlü olarak aktarması konusunda talimat verilirdi.¹⁴ Bunun yanı sıra imparatorun kaleme aldığı mektup, mutlaka anlaşılması gerekmeyen kıymetli bir hediye idi.

Buraya kadar bahsettiğimiz sebeplerden de anlaşılacağı üzere Bizans İmparatoru II. Manuel Palaiologos'un mektuplarını tarihi kaynak olarak kullanmaya çalışmak gerçekten de güç gözünmekle beraber, büyük bir sabır ve titizlikle bunlar üzerinde çalışıldığı takdirde bazı bilgi ve yorumlara ulaşmak mümkün olabilmektedir. Burada bu mektupların imparatorun kaleminden çıktığı ve kimlikleri bilinen tarihi kişilere doğrudan mesaj iletmek üzere yazıldığı gerçeğini unutmamak gerekir. Fakat mektuplardan bazılarının tarihi kaynak olarak pek bir değeri yoktur. Bazılarının ise anlaşılması oldukça güç olmakla beraber tarihi açıdan önemli olan bilgiyi laf

¹⁴ Bizans'ta bu kadar çok mektup koleksiyonunun bulunması, bu edebi iletişim yönetiminin hem seküler hem de ruhani kişiler tarafından sıklıkla kullanıldığını göstermektedir. Judith Herrin, *Bizans Bir Ortaçağ İmparatorluğunun Şaşırtıcı Yaşamı*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul 2010, s. 181.

kalabalığının içerisinde çıkarmak her zaman kolay olmamaktadır. Manuel'in mektupları retorik açısından hatalarla doludur. Mektuplarda basma kalıp sözler, kırık dökük atasözleri, anakronizmler, klasik yazarlara sürekli yapılan atıflar, dolaylı söylenen sözler, kafa karıştırıcı metaforlar, yerli yersiz bilgiler ve bazı bilinmez ifadeler yer almaktadır. Manuel'in mektuplarını anlaşılmasız kılan en önemli sebeplerden biri, onun sık sık arkaik kelimeleri kullanmada ısrar etmesi ve gerçek isimlerin kullanımında tutarsız davranmasıdır. Sözdizimi kurallarını bazen o kadar karıştırır ki, cümlelerden anlam çıkarmak bile çok güçleşir.

Berger de Xivrey, çok uzun zaman önce Manuel'e ait olduğu iddia edilen mektupları titiz bir şekilde kronolojik olarak sıralamıştır. Bu çalışma daha sonra Loenertz tarafından ele alınarak değerlendirilmiştir. Mektupların son yayını yapan George T. Dennis, her iki çalışmayı da gözden geçirmiştir. Dennis yayınında 62 ile 68 numaralar arasında gösterilen mektuplar orijinal koleksiyonda yer almadığı gibi kronolojik sıraya da uymamaktadır. 1 ve 2 olarak numaralandırılmış mektupların yazılma tarihi belli olmakla beraber, diğer mektupların yazılış tarihini tam olarak tespit etmek mümkün görünmemektedir. Şayet bir bütün olarak koleksiyondaki sıra takip edilecek olursa, bu mektupların yerine uygun olarak bir tarih tespit edilebilir. 61 mektuptan en az 41'inin ait olduğu yıl ya kesin biçimde ya da iki üç yıllık bir dönem halinde kesin olarak tarihlendirilebilir. Diğer 6 mektubunise kesinlik payı daha az olmakla birlikte kronolojik tespiti yapılabilir. Dennis bu tarihlendirmelerin sebeplerini dipnotlarla açıklamıştır. Dennis'in gruplamasında makalemizin konusunu oluşturan 14 numaralı mektuptan 22 numaralı mektuba kadar sıralanan mektuplar üçüncü grupta yer almaktadır;

1. Grup: 1 ve 2 numaralı mektuplar (belki 5 numaralı mektup da buraya dahil edilebilir.) 1383 yılından önce,

2. Grup: 3 numaralı mektuptan 12 numaralı mektuba kadar. Bu mektuplar 1382-1387 yılları arasında İmparatorun Selanik'te bulunduğu dönemde yazılmıştır. Fakat bu dönem tam bir tarihi sıra içerisinde düzenlenmemiştir.

3. Grup: 14 numaralı mektuptan 22 numaralı mektuba kadar. Bizim makalemizin de esasını oluşturan bu mektupları, İmparator II. Manuel 1390/1391 yılında Sultan Yıldırım Bayezid'in yanında bizzat katıldığı Anadolu seferi sırasında yazmıştır.

4. Grup: 22 numaralı mektuptan 37 numaralı mektuba kadar. Konstantinopolis'te 1392-1399 yılları arasında yazdığı mektupları içermektedir.

5. Grup 37 numaralı mektuptan 43 numaralı mektuba kadar. İmparator szökonusu mektupları 1400-1403 yıllarındaki Batı Avrupa seyahati sırasında kaleme almıştır.

6. Grup 43 numaralı mektuptan 51 numaralı mektuba kadar. 1403-1408 yılları arasında yazmıştır.

Geriye kalan mektuplardan 61 numaralı mektuba kadar olanlar, 1408 yılından sonra yaklaşık olarak 1417 yılına kadar gelmektedir.

Mektuplarda seferden ne şekilde bahsedildiğinden bahsedecek olursak, 1391 yılının 8 Haziranında İmparator Manuel, Osmanlı ordusuna katılmak için İstanbul'dan ayrılmıştır. Bizans İmparatorunun, bu sefere Kastamonu hâkimi Süleyman Bey'e karşı, seferin sona ermesine yakın bir zaman diliminde katıldığı düşünülmektedir. Fakat İmparator Manuel'in mektuplarında Sultan Bayezid'in Kastamonu'yu fethetmesinden bahsedilmemektedir. Sultan Yıldırım Bayezid, Süleyman Bey'e ait bölgeleri fethettikten sonra, güneydoğuya doğru ilerlemek istemiştir. Amasya Beyi ve Karadeniz'in güneyinde stratejik olarak önemli olan bazı küçük beyliklerle ittifak için isteyerek ya da baskı ile kendine minnettar bırakmak amacıyla Kadı Burhaneddin'i Karadeniz bölgesine doğru genişleme planından vazgeçmek zorunda bırakmıştır. Osmanlı Devleti'nin bölge üzerine sefer düzenlemesi Orta Anadolu'da Sivas ve Amasya civarındaki bölgeyi kontrol altına alan Kadı Burhaneddin ile çatışmayı kaçınılmaz hale getirmiştir. Aslında Kadı Burhaneddin, Osmanlı Sultanı I. Murad'ın 1389 yılında Kosova Savaşı'nda şehit olmasına kadarki dönemde Osmanlılar ile barışçı bir politika takip etmiştir. Kadı Burhaneddin, her şeyden önce kendisini İslam ülkelerinin koruyucusu olarak görmekte ve diğer bir Müslüman Bey ile çatışmaya girmekten imtina etmekte idi. Fakat 1389 yılından sonra her şey birden değişmiş ve Kadı Burhaneddin Osmanlı nüfuz alanı batıya doğru ilerlemeye başlaması ile Osmanlı ile ilişkiler de bozulmuştur. Kadı Burhaneddin'in Kırşehir'i alması ve 1389-1394 yılları arasındaki siyasi faaliyetlerinin merkezini eski Danişmend İli toprakları üzerine yoğunlaştırması, onun Osmanlı Sultanı ile karşı karşıya gelmesine sebep olmuştur.¹⁵

Eserini Kadı Burhaneddin'in himayesi altında yazan Aziz İbn Erdeşir Esterabadî'nin dönemin olayları hakkında verdiği bilgilerle II. Manuel'in mektupları paralellik arz etmektedir. Hatta Elizabeth A. Zachariadou gibi bazı araştırmacılara göre, *Esterabadî*, Osmanlı ve Bizans kaynaklarına göre daha güvenilir bilgiler sunmaktadır.

Aziz İbn Erdeşir Esterabadî'nin eserinde Sultan Yıldırım Bayezid'in Kastamonu seferi ve Sultanın Kadı Burhaneddin ile Çorumlu sahrasında yaptığı savaş özet olarak şu şekilde anlatılmaktadır: Sefer hakkında detaylı bilgi veren İbn Erdeşir'e göre Kadı Burhaneddin, Sultan Yıldırım Bayezid'in Kastamonu'ya doğru ilerlediğini öğrendiğinde, çoktan bölgeye doğru hareket etmiştir. Osmanlı Sultanı Bayezid, Kadı Burhaneddin'e bir mektup göndermiş ve Süleyman Beyi öldürerek Kastamonu'yu fethettiğini haber vermiştir.¹⁶ En önemli müttefikini kaybetmesine ve Osmanlılara karşı yalnız kalmasına rağmen Kadı Burhaneddin harekâtına devam etmiştir. Sultan Bayezid ise Osmaniye'ye vardığında, daha önce Kadı Burhaneddin'e bağlı olan Amasya Beyi Emir Ahmed, Mahmud Çelebi'nin kardeşi Kılıç Arslan, Taşanoğlu ve buna ek olarak bir kaç bey daha Osmanlı saflarına katıldılar. Bu yeni kuvvetlerle bölgede iyice

¹⁵ Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C. II, Ankara 1991, s. 140.

¹⁶ Aziz b. Erdeşir-i Esterâbadî, *Bezm u Rezm (Eğlence ve Savaş)*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 1990, s. 370-371.

kuvvetlenen Sultan Yıldırım Bayezid, Kadı Burhaneddin'i bölgeden çekilmesi yönünde ikna edecek anlaşma koşulları aramaya başlamıştır. Bu durum karşısında zora düşen Kadı Burhaneddin kendisine ait olan Osmanlı yöresini tahliye etmeyi bile düşünmüştür. Sultan Yıldırım Bayezid, Kubadoğullarına ait olan Kırkdilim Kalesi'ni Seydi Mahmud'u kaleden çıkartmak suretiyle fethetmiştir. Kubadoğullarının bir oğlu ve hemen ardından bazı küçük beyler Sultan Yıldırım Bayezid'in tarafına geçtiler. Bütün bu gelişmeler Osmanlı ordusu ile Kadı Burhaneddin'in birliklerinin karşı karşıya gelmesini kaçınılmaz kılmıştır. Nihayet Kadı Burhaneddin, Çorumlu ovasındaki karşılaşmada Osmanlılara meydan okumuş ve gerekli hazırlıkları yapmıştır. Fakat ilk aşamada Osmanlı ordusu ortaya çıkmamış ve bu durum karşısında Kadı Burhaneddin'in adamlarının morali bozulmuştur. Buna rağmen Kadı Burhaneddin, daha önce kendisine bağlı olan beyleri kendi tarafına çekmek için savaşçı heyetler yollayan Sultan Yıldırım Bayezid'e meydan okumaya devam etmiştir. Sultan Yıldırım Bayezid'in oluşturduğu özel birlikler Burhaneddin'in öncü kuvvetleriyle karşılaşmış ve ardından Osmanlıların dağlara doğru kaçmak zorunda kalacağı bir savaş meydana gelmiştir. Savaştan sonra Osmanlı ordusu yorgun ve bitkin bir halde dağılarak dağlara, mağaralara, çalılıkların arasına ve ulaşılması güç tepelere doğru kaçmıştır. Sultan Yıldırım Bayezid, maiyeti ile beraber dağın yamacında bulunan bir mağaraya saklanmak zorunda kalmıştır. Kadı Burhaneddin, Sultan Yıldırım Bayezid'in bulunduğu yeri öğrenince, dar dağ geçitlerine doğru ilerlemiş ve ardından üç gün süren ve Bayezid'in düşman kuvvetleri karşısında başarısız olduğu çarpışmalar meydana gelmiştir. Burhaneddin geçidin topografyası hakkında edindiği bilgileri kullanmak suretiyle kaçan Osmanlı askerlerine saldırmasına rağmen, Yıldırım Bayezid'e ulaşmayı başaramamıştır. Fakat bölgedeki eski gücünün tekrar tesis etmek niyetinde olan Kadı Burhaneddin harekâtına devamla Amasya beyinin üzerine yürüyerek daha önce kendisine bağlı olan fakat Yıldırım Bayezid tarafına geçmiş yörelere doğru ilerledi. İskilip, Ankara, Kalecik ve Sivrihisar'ı tekrar kontrol altına almış, fakat Sultan Yıldırım Bayezid ile bir türlü karşı karşıya gelememiştir.¹⁷

Dennis'in yayınında 14, 16, 18, 19 ve 20 ile numaralandırılmış mektuplarda sefer hakkında bilgi bulunmasına diğer mektuplarda da sefere dair bazı atıflar bulunmasına rağmen, bu bilgiler oldukça belirsizdir. En erken tarihli 14. mektup muhtemelen 1391 yılı yaz mevsiminde yazılmıştır, Manuel burada sadece İskitlerin (Moğol) ülkesinde Bizanslıların, kendi düşmanları Persler (Türkler) için savaştığını ve kendisinin de bu orduya komutan olarak hizmet verdiğini görmekten duyduğu sıkıntıyı ifade etmiştir:

*Sahip olduğumuz topraklardan İskitlerin topraklarında İskitlerle savaşmak ve düşmanlarımızın ordularını kumanda etmek için Romalılar ile birlikte ilerledim. Demosthenes'i bundan ne umutsuzluğa düşürmeyebilir ve kendini sözlerin yetersizliğinde bulabilir? O yüzden bu benim ilk dikkatimi çekendir.*¹⁸

¹⁷ Aziz b. Erdeşir-i Esterâbadî, *Bezm u Rezm (Eğlence ve Savaş)*, s. 372-376.

¹⁸ Dennis, *Letters*, s. 36-39.

16 numaralı mektup Manuel Konstantinopolis'ten çok uzaktayken yazıldığı kesindir. Manuel'in de belirttiği gibi bu mektup, geniş arazilerden ve birçok nehirden geçip son olarak, her ikisi de temiz olmayan su ve koruluk alan dışında başka bir şey tedarik edilemeyen ovada kurulu karargâha ulaşan, Demetrios Kydones'ten gelen mektuba bir cevaptan oluşmaktadır. Manuel'in mektuplarından öğrendiğimize göre Sultan Yıldırım Bayezid'in seferi esnasında bölge tamamen terk edilmiştir. Manuel'e göre bölge sakinleri canlarını kurtarmak için ormanlara ve dağlara kaçmışlardı. Sırplar, Bulgarlar ve Arnavutlar¹⁹ Osmanlı sultanının diğer vasalı olarak bu sefere katılmıştır. Kaynağımıza inanılacak olursa Türkler gibi bahsedilen diğer unsurlar da yerli halkı sert bir şekilde cezalandırarak, tasvirin ötesinde bir kıyım maruz bırakıyorlardı. Bunlar Hıristiyanlardan öğ aldıklarını duyurarak karşılaştıkları herkesi öldürüyorlardı. Manuel'in burada olayları abarttığına şüphe yoktur. Mektupların birçok yerinde bu mübalağaları görmek mümkündür.

Manuel Osmanlı ordusunun karargâh kurduğu yer hakkında kesin bir ifade kullanmakla birlikte Osmanlı ordusunun ilk olarak Pompeiopolis'ten (Taşköprü) ardından Zeno şehrinde geçtiğini ifade eder; Kızılırmak'ın sağında güneşi rehber olarak günlerce ilerlediklerini belirtir: Manuel *"Yolumuzu kaybetmemek için güneşin doğduğu yöne ilerlemeliyiz"* şeklinde yazar. Bayezid'in amacı Sinop ve Samsun (Aminos) sınır bölgesine, bunun yanında birkaç köy ve az sayıda adama hükmeden bir beyi esir etmek veya kesin müttefiki yapmak ve ardından bir antlaşmayla Samsun hâkimine bütün yeminleri ettirip, buna uymasını sağlamaktı. Böylece Sivas'a (Sebasteia) İskitlerle hükmeden Kadı Burhaneddin'i ürküten bir pozisyona gelebilecekti. Bütün bunları başardığında eve döneceğini söylüyordu. Bu mektup kış aylarının zor şartları altında yazılmıştır. Mektuplarda Manuel'in sık sık ifade ettiği üzere Osmanlı karargâhında kıtlık tehlikesi baş göstermeye başlamıştır.²⁰

18 numaralı mektup toprağın nemsiz ve çölü andırdığı, farklı bir yerde kışın ortasında yazılmıştır, Manuel burada hiçbir düşman askerinin Osmanlılara saldırmadığını açıkça ifade etmektedir. Bu ifadeden yakınlarında hiç düşman askeri olmadığı anlaşılmaktadır. Düşman ormanda hiç ses çıkarmıyordu. *"Bir defasında mükemmel İskitler"* ürperdiler ve fütursuzca Osmanlı topraklarının yağmalanmasına izin verdiler. Diğer taraftan Osmanlı ordusunun askeri saflarının şartları oldukça ağırdı. Mektuplardan anlaşılacağı üzere Osmanlı ordusunda yiyecek azalıyordu ve kullanılmaz hale gelen otlaklar sebebiyle atlar açlık çekiyordu.²¹ 19.mektubun işaret ettiğine göre tüm bu sıkıntılar ve şartların gitgide kötüleşmesine rağmen Osmanlı ordusunun ilerleyişi devam ediyordu.

"Korkunç kıtlık ve soğuk derin nehirlerin geçilmesi, vahşi hayvanların bile ayakta kalması için çok çorak olan dağların aşılması."

¹⁹ İmparator Manuel mektuplarında, Arnavutlar'ı "Ἰλλύριοι=İllirioi", Sırplar'ı "Τριβαλλοί=Trivalloi" ve Macarlar'ı ise "Παίονες=Paiones" olarak adlandırılmıştır.

²⁰ Dennis, *Letters*, s. 43-49.

²¹ Dennis, *Letters*, s. 54-57.

Yine de yaşanan gelişmeler Osmanlı ordusunu cesaretlendirmekteydi. Çünkü Manuel onların artan ve kendinin azalan kuvvetini de ekleyerek, düşmanların yararına savaşmanın dayanılmaz olacağını belirtir. Manuel komutası altındaki askerlerle eve dönmeyi umduğunu ifade ettiğine göre, bu sıralar sefer bitmiş gibi görünmektedir. Bayezid, Bizans kuvvetlerinin kendisi için yararlı olduğunu kabul edip, imparatora bir ödül vermeye söz verdi,²² ancak 20 numaralı mektupta da işaret edildiği gibi, anlaşılın bu sırada sefer devam etmekteydi. Osmanlı ordusu Ankara yöresine kadar ilerlemiş, Kızılırmak'ın ötesindeki bölgeleri fethetmiştir. Bu durum Konstantinopolis'ten Bayezid'in ordusuna katılmak için Ankara'ya gelen haberciye Manuel'in bahsettiklerinden çıkarılmaktadır. Bir defasında ordunun geçişinin nehir geçitleri "eşkıyalarla" dolu hale getirmesi üzerine, ordunun son olarak döndüğü Ankara'da beklemek zorunda kaldığı için, haberci görevini tamamlayamadı.²³ 21. ve son mektup, Manuel geri dönüş yolundayken, sefer sonunda yazılmış olmasına rağmen, kısadır ve hiçbir özellikli bilgi içermez.²⁴

Elizabeth A. Zachariadou, Manuel mektuplarını ve İbn Erdeşir'in eserini daha derinlemesine karşılaştırmadan önce iki noktayı aydınlığa kavuşturmak istemiştir; Manuel'in Küçük Asya devletleri ve nüfusuyla ilgili terminolojisi ve Bayezid'in Burhaneddin üzerine yürüyüşünün süreci ve kapsamı. Dönemin diğer birçok Bizanslı yazarı gibi Manuel de Antik Yunan terimi XIV. yy.'da Osmanlıları 'Persliler' olarak adlandırmaktadır.²⁵ Diğer taraftan Osmanlıların düşmanlarını ise 'İskitler' olarak ifade eder ve Kadı Burhaneddin'den 'Sebastia'nın İskitlerle birlikte hâkimi olarak söz eder. Küçük Asya'nın batısındaki Türk (Osmanlı) Devleti ile Eski İlhanlılar Devleti'nin varisi veya soyundan gelen, halen Anadolu'nun merkezinde hüküm sürenler arasında kesin bir ayırım yapan Manuel, İskitler terimini açıkça Moğolları belirtmek için kullanır. Bu dönemde Amasya, Tokat ve Çorum yöresinde Moğol kabilelerinin bulunduğu bilinmektedir.²⁶ Kadı Burhaneddin kendisini daha önce Anadolu'daki son İlhanlılar olan Eratna'ya tabi olan toprakların sultanı ilan etmiştir. Politik ayırımdan ziyade Manuel'in o zamanlar göze çarpan etnik farklılığı gözlemlediği not edilmelidir. Manuel'in Burhaneddin'in hâkimiyetinde yaşayan insanları belirtmek için kullandığı *İskit* terimi, muhtemelen Sivas bölgesinde yaşayan Moğol kabilelerini tanımlamak için de kullanılmıştır. Taşköprü'nün batısında bir yerde yazılan 14. mektuptaki durum böyle görünmektedir.

Seferin süresine ve kapsamına gelince, Manuel'in verileri, daha net fikir edinmede bize yardımcı olmaktadır. İbn Erdeşir'in anlatısı, hiçbir spesifik kronolojik işaret içermez, dahası sadece üç yer ismi içerir: Osmaniçik, Kırkdilim ve Çorumlu. Nitekim şehirlerden birisi baskı yüzünden terkedilir ki, Osmanlı ordusu Kadı Burhaneddin'in üzerine çok fazla gitmemiştir. Manuel'in mektuplarının okunmasının

²² Dennis, *Letters*, s. 56-59.

²³ Dennis, *Letters*, s. 58-61.

²⁴ Dennis, *Letters*, s. 62-63.

²⁵ Gyula Moravcsik, *Byzantinoturcia*, Vol. II, Berlin 1958, s. 252-254.

²⁶ F. Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, 1969, s. 1-147, özellikle s. 115-116.

ardından varılan sonuç hatırı sayılır derecede farklıdır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Bizans İmparatoru başkentten 8 Haziran 1391'de ayrılmış ve ertesi yıl Ocak'ta tekrar geri dönmüştür; mektuplar soğuk bir kış havasından, Bayezid'in ordusunun geçtiği yolun kumluk olan ıssız dağlarından bahseder; bu coğrafi tanımlamalardan Manuel'in geniş Anadolu platosundan bahsettiği anlaşılmaktadır. Kızılırmak'tan geçtiklerini ve Ankara'ya döndüklerini anlatır.²⁷ Böylece Bayezid'in Haziranda Kadı Burhaneddin'e karşı Kastamonu'dan başlayan seferin yaklaşık 6 ay sürdüğü sonucuna varılabilir, ağır kış şartları boyunca devam eden süreçte Bayezid Anadolu platosunda yürümüş, güneydoğuya doğru Ankara yöresine kadar düşmanı kıstırmak için ilerlemiştir. Manuel'in Osmanlı ordusunun çektiği sıkıntılar konusunda sessiz kalmayı tercih etmiş olmasına rağmen, bu askeri teşebbüsün zorluklarla dolu olduğu ve fazlasıyla azim ve cesaret gerektirdiği söylenebilir.

Seferin sonuçlarıyla ilgili İbn Erdeşir, Kadı Burhaneddin'in çeşitli savaş çağrılarına ek olarak Bayezid'e karşı kazandığı zaferlerden söz ederken, Manuel Sivas hükümdarının geri çekildiğini ve ülkesini işgal etmeleri için Osmanlılara bıraktığını açıkça ifade etmektedir. Bu önemli fark İbn Erdeşir'in efendisi Kadı Burhaneddin'i övmesiyle açıklanabilir. Bunun ötesinde bu iki müellifin yazıları birbiriyle bağdaşmaz. Osmanlı ordusunun Taşköprü ve henüz yeri tespit edilemeyen "Zeno" şehrinde geçtikten sonra yazılan 16 numaralı mektuptan başlanarak bir mukayese yapılabilir. Temelde Taşköprü'ye kadar Nikomedia'dan Amasya'ya uzanan ve Taşköprü'ye doğru geçen eski Roma yolunu kullanıldığı düşünülmektedir.²⁸ Bilinmeyen şehir "Zeno"dan sonra ordu doğuya "güneşin doğduğu yere doğru" sola Sinop'a doğru, Kızılırmak'ın sağından karşıya geçmeden ilerlemeye başladığını vurgular. Manuel güneşi rehber olarak kullanmak zorunda olduklarını vurgulaması, eskiden var olan bir yolu kullanmadıklarını ima etmektedir. Birkaç gün sonra adı tanımlanamayan küçük bir düzlüğe vardılar. Yine de Bafra ve Samsun'a doğru ilerledikleri kesin gibi gözükmektedir. İbn Erdeşir sadece tek konaklama yeri olarak Oscancık'ı zikretmiş ve ordunun güzergâhından bahsetmemiştir. Manuel'in seferin önceki safhalarını tasviriyle, Osmanlı ordusunun daha sonra güneye döndüğü tahmin edilmiştir. Bu noktadan sonra Manuel'in ifade ettiğine göre Bayezid, Kadı Burhaneddin ile savaşmamaya karar vermiştir, yörenin iki beyinin bağlılığını garanti altına almak için üzerlerinde baskı kurarken Sivas hükümdarını sadece korkutmak niyetindeydi. Manuel'in Sinop beyi olarak bahsettiği kişi şüphesiz Süleyman Paşa'nın kardeşi Mübarizeddin İsfendiyaroğlu'dur. İkinci bey Begce'nin adı²⁹ başka hiçbir kaynakta geçmez. Manuel onu Samsun ve Sinop'la sınırlanan bölgenin emiri olarak tasvir ettiği için, Bafra emirlerinden biri olduğu düşünülebilir. Fakat Bafra'da bulunan kitabeler

²⁷ Bu konu için bakınız Barker, *Manuel II*, s. 97.

²⁸ W. M. Ramsey, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, çev. Mihri Pektaş, İstanbul 1960, s. 45-46.

²⁹ Dennis, *Letters*, s. 49, zannediyor ki Πεῖτζάç beg ve şâh başlıklarının birleşimi olarak durmaktadır; Farklı sesler üreten Yunan harfleri τ ve ζ'nin g ve sh olarak transkribe edilmesi için kesin bir sebep yoktur. Πεῖτζάç kesinlikle Evrenos'un oğullardan Begce'dir. I. Mélikoff, "Evrenosoghulları", *Encyclopaedia of Islam*, Vol. II, (second ed.), s. 720-721. g/i değişimi için bkz. J. Deny, *Grammaire de la langue turque*, Paris 1921, s. 59. Gyula Moravcsik, *Byzantinoturcica*, Vol. II, s. 250.

burada yaşamış emirlerin isimlerini verir ve Begce'nin adı bunlar arasında geçmemektedir.³⁰ Dahası Manuel'in Begce'nin hüküm sürdüğü yöreyi anlatırken kullandığı sözcüklerden buranın deniz kıyısında bir yer olmadığı anlaşılmaktadır. Begce'nin Samsun ve Sinop bölgesinde hâkimiyet süren Taşanoğulları'ndan bir bey olduğu düşünülebilir. Fakat Karadeniz Bölgesi'nin küçük beylikleri hakkında çok az şey bilindiği için bu bey hakkındaki bilgilerimiz maalesef çok sınırlı kalmaktadır.³¹ Bunun yanında Manuel, Bayezid'in iki beylik üzerindeki baskısının sonuçları hakkında bilgi vermemektedir. Osmanlıların Sinop'u o yıl fethetmediği kesindir.

Daha sonra Osmanlı ordusu güneye doğru ilerledi ve Osmancık'a vardı.³² Bayezid hâlâ aynı politikayı izlemekteydi. İbn Erdeşir'e göre, Osmancık'a ulaştığında, Burhaneddin'le antlaşma koşulları arıyordu, Amasya ve yörenin diğer küçük beyliklerinin desteğini kazanmak için politik hileler yapmaya başladı. Sonra güç kullanarak Kırk Dilimi³³ ele geçirdi, harekât çok kolay ve hızlı olduğu için bu Manuel'in üzerinde durmadığı bir gerçektir.

Bayezid Osmancık'ta iken, Burhaneddin'in görüşme için isteksiz olduğunu fark etti ve bu yüzden onun üzerine yürümeye başladı. Bu noktadan sonra iki müellif birbirinden ayrılmaktadır; İbn Erdeşir, Burhaneddin'in tekrar meydan okumakta olduğunu söylerken Manuel, Burhaneddin'in Osmanlı ordusunun üstünlüğünden korkup geri çekilmeye devam ettiğini kaydeder. Zaferin büyüklüğünün İbn Erdeşir'e göre abartılmasına rağmen yine de Osmanlı karargâhına katılması için kabileleri çağırılmaya giden ama Burhaneddin'in öncü kuvvetleri tarafından dağıtılan askeri birliklerin hikâyesi doğru olabilir.

20 numaralı mektupta da belirttiği gibi bütün engellere rağmen Osmanlı ordusunun Anadolu güzergâhındaki ilerleyişi devam etmiştir. Bizans imparatoru Osmanlı ordusunun herhangi bir çarpışmaya girdiğinden bahsetmez. Dahası 19. mektupta bu seferle Osmanlı ordusunun gücünü pekiştirdiğini açıkça ima eder ki, Osmanlı sultanı sonuçtan memnundur ve imparatora ödül sözü verdi. Bizans imparatorunun komutası altındaki Bizanslılardan zayıf da yoktu. Bu noktada hakkında hiçbir coğrafi malumat olmayan sefer sona ermiş görünmektedir. Burhaneddin'in epey geri çekilmesine rağmen Sultan, ötesindeki bölgeyi işgal etmek için sonunda Kızılırmak'a geçti. Manuel, akın sonrasında ordunun Ankara'ya döndüğünü ifade ettiğine göre, nehrin karşısına Ankara yakınlarına geçmiştir. Bir

³⁰ M. Zeki Oral, "Durağan ve Bafra'da İki Türbe", *Belleten*, XX, 79 (1956), s. 385-410.

³¹ Bu beylikler için bkz. Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C. II, s. 151.

³² Besim Darkot, "Osmancık", *M.E.B. İslam Ansiklopedisi*, C. IX, Eskişehir 1997, s. 451.

³³ Kırkdilim Çorum yakınlarında bir köydür; yörede Kırkdilim adında bir de dağ bulunmaktadır. Franz Taeschner "Burada eskiden (Hicri 794/Milâdi 1372) Yıldırım Bayezid ve Sivas kadısı Kadı Burhaneddin arasında bir çatışma olduğu söylenmektedir." şeklinde bilgi vermektedir. Fakat Hicri 794 yılı Milâdi 1391/1392 yılın denk gelmektedir. Bkz. Franz Taeschner, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Anadolu Yol Ağı*, çev. Nilüfer Epceli, İstanbul 2010, s. 241-242, dipnot 681. Kuvvaddaroğullarının ataları için bkz. M. Zeki Oral, "Kuvvaddaroğulları", *Belleten*, XIX, 73 (1955), s. 99-102. Neşri, Hicri 794 (1391-1392) olaylarını anlatırken, Burhaneddin ve Bayezid arasında daha önce meydana gelmiş bir savaştan bahseder: Mehmet Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ*, Yayınlayanlar: Faik Reşit Unat-Mehmet Altay Köymen, C. I, 3. Baskı, Ankara 1995, s. 320-321.

defasında ordu karşıya geçmişti ve arkalarında beliren eşkıyalar yüzünden akının bir müddet kesildiği anlaşılıyor. Düşmanca Osmanlı sultanına doğru ilerleyen bu eşkıyalar Sivas hükümdarı taraftarı Yörükler olabilirler. Ancak bu sadece bir görüştür. Muhtemelen İbn Erdeşir, ardından Bayezid'in kaçtığından bahsettiği son çatışmayı anlatırken, bu bölüme atıf yapmaktadır. Manuel'in de ima ettiği gibi, Osmanlılar Kızılırmak'ın ötesindeki bölgeleri istila edip Ankara'ya çekilirken hiçbir dirençle karşılaşmadığı için bu olay asla kritik olmamıştır. Bu Osmanlı şehrine³⁴ dönüş kesinlikle seferin sonu anlamına geliyordu. Bayezid ve ordusu bir müddet dinlenmek ve kendilerini eğlendirmek için Ankara'da kaldılar.³⁵ Artık Bursa ve Konstantinopolis'e dönüş kolay bir meseleydi. İbn Erdeşir'in kaydettiği gibi, Osmanlıların ayrılmasından sonra, aslında Burhaneddin'in akınlara misilleme yapmak için birliklerini İskilip, Kalecik, Ankara ve Sivrihisar'a doğru yolladığı varsayılabilir. Nihayet 1392 Ocağının başlarında II. Manuel başkente döndüğü sırada Sultan Bayezid de Mayıs sonlarında ve Haziran başında kesin olarak Bursa'ya ulaşmıştır.³⁶

Bizans İmparatoru II. Manuel Palaiologos, yaşanan siyasi gelişmelerden sonra, Osmanlılara karşı daha dengeli ve barışçıl bir siyaset izlemek zorunda kalmıştır. Tahtını 1421'den sonra kendisiyle birlikte paylaşan, ileride tahta geçecek olan ve Papalık'tan alınan destekle Osmanlılara karşı açıkça savaş ilan edilmesini savunan oğlu VIII. İoannis Palaiologos'a hitabı üzerinden açıklanabilir. II. Manuel'in bu sözleri muahhar Sfrantzes'te şu şekilde geçmektedir: "Günümüzde dertler ve sıkıntılar yakamızı bırakmıyorken, devletimizin başında bir imparatora (basileus) değil, bir idareciye (oikonomos) ihtiyacımız var."³⁷

Diğer bir muahhar Bizans kaynağı Chalkokondyles Bizans İmparatorlarının Sultan Yıldırım Bayezid'e verdikleri tavizleri I. Murad'a verdiklerinden çok daha ağır bir dille eleştirmiştir. Bizans'ın elinde kalan son Anadolu toprağı Alaşehir (Philadelphia)'in Osmanlılar tarafından fethi esnasında Bizans Devleti Osmanlı'nın vasalı durumundadır ve bu nedenle Yıldırım Bayezid'e asker göndermek zorundadır. Chalkokondyles'e göre Bizans tahtını paylaşan VII. İoannis ve II. Manuel bu sefere bizzat katılmış ve Alaşehir halkından şehri teslim etmelerini istemiştir. Kent halkı ise Barbarlara teslim olmayacaklarını söylemiş ve Chalkokondles ise halka Bizans İmparatorlarının "barbarlara" boyun eğdiğini söyletmek suretiyle aslında bu iki

³⁴ Ankara için bakınız Paul Wittek, "Zur Geschichte Angoras in Mittalalter", *Festschrift G. Jacob*, T. Menzel (ed.), Leipzig 1932, s. 329-354.

³⁵ Manuel'in başka bir metni Dennis tarafından alıntı yapılmıştır, Dennis, *Letters*, s. 50-51.

³⁶ 2 Haziranda Pera'nın Cenovalıları birine ödeme yaptılar: "pro portanda litteras pro parte domini potestatis in Bursia Turchie ad dominum Jhalabi": Belgrano, *prima serie di documenti*, s. 172: N. Iorga, "Notes et extraits pour à l'histoire des croisades au XV siècle: registres de comptes de la colonie gènoise de Pera," *Revue de l'Orient Latin*, IV, 1896, s. 78. 1392 yılının Şubat ve Haziran ayları arasında I. Bayezid ve Pera'daki Cenovalılar arasında sıklıkla elçi ve ulak geliş-gidişleri olmuştur (Iorga, "Notes et extraits", s. 77-78) ki bu Sultanın Bursa'da olabileceğini düşünmemize sebep olmaktadır, ancak sadece yukarıda alınmış pasajda bu şehrin adından bahsedilmektedir.

³⁷ Nevra Necipoğlu, "Evensellikten Geri çekiliş: Bizans İmparatorluk İdeolojisinin Evrimi ve Osmanlı Fütuhati", *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e: Problemler, Araştırmalar, Tartışmalar*, İstanbul 1998, s. 144-148.

imparaora karşı büyük bir eleştiri yapmıştır. Chalkokondyles, şehrin teslim olmaması karşısında imparatorların “surlara tırmanıp şehri ilk fethedenler” olduğunu söyleyerek yaptığı eleştirinin dozunu artırmıştır.³⁸

Sonuç olarak, Bizans İmparatoru II. Manuel Palaiologos’un mektupları Osmanlı tarihinin kısmen karanlıklarda kalmış XIV. yüzyılın son çeyreği hakkında bazı bilgiler vermektedir. Özellikle XIV. yüzyıldan sonra Osmanlı vassalı haline gelen Bizans İmparatorları hakimiyetlerini kurabilmek ve siyasi otoritelerini kuvvetlendirmek amacıyla Osmanlı Sultanlarına muhtaçtılar. Bu açıdan II. Manuel Palaiologos da tahta Yıldırım Bayezid ile kurduğu ittifak sayesinde geçtiği bir gerçektir. II. Manuel bu ittifakın neticesinde istemeyerek de olsa Bayezid’in vassalı ve müttefiki olarak onunla Anadolu seferlerine katıldıktan sonra Türklere karşı yardım istemek amacıyla İtalya, Fransa ve İngiltere seyahatine çıkmıştır. Seferin 1390/1391 yıllarında Anadolu Beyliklerini kontrol altına alarak 1394 yılında Konstantinopolis’i kuşatmak isteyen Sultan Yıldırım Bayezid, Manuel’i de yanında görmek istemiştir. II. Manuel hem Bizans tarihçiliğinin aşikâr bir özelliği haline gelmiş diğer toplumlar hakkındaki bilgisizliğin hem de Doukas ve diğerlerinin çalışmalarında bulunan fanatik Türk nefretinin bulunmasıdır.

Ek: 16. Mektup³⁹

Τῷ Κυδώνῃ
Kidones’e

Konstantinopolis
Küçük Asya, 1391 Kışı

Senin mektubun geniş topraklardan [aşarak] geldi; dağları ve sığ ırmakları aştıktan sonra, şairin diyeceği gibi, sadece bir ordunun karargâh kurabileceği, sarp dağ silsilesi ile çevrili küçük bir ovada bizi buldu. Görünüşte ve gerçekte burası oldukça vahşi bir yerdir. Bu yer, bize az miktarda ağaçlık ve biraz bulanık sudan başka bir şey sağlamaz. Burası adaletin şekli olmaksızın kaçışı olmayan çok zalim ve insanlık dışı bir ölümden kaçmak için kayalıklardaki deliklere, ormanlara ve yüksek dağlara kaçan sakinler tarafından terk edildi. Çünkü mukabelede bulunmak için açılan her ağız, derhal kılıçla kapatılır. Ne çok küçük çocuklar ne de savunmasız kadınlar, hiç kimsenin canı bağışlanmaz. Zira yaşlılık ve hastalık onları bu öldürücü kılıçtan kurtulma umuduyla kaçmaktan alıkoymaz. Daha da kötüsü, Persli din adamları arasında

³⁸ Chalcocondyles’in ilk üç kitabını İngilizceye çevirerek yayımlayan Nicoloudis, Yıldırım Bayezid ile Bizans İmparatoru II. Manuel Palaiologos arasındaki ilişkiler üzerine daha önce yazılanlardan yola çıkarak, hem VII. İoannis hem de II. Manuel’in aynı anda Alaşehir kuşatmasına gitmesinin mümkün olmadığını, ama en azından sadece II. Manuel’in bu kuşatmaya katılmış olabileceğini iddia etmiştir. Nicolaos Nicoloudis, *Laonikos Chalkokondyles: A Translation and Commentary of the “Demonstrations of Histories”*, (Boks I-III), Atina 1996, s. 247.

³⁹ Bu mektup, vermiş olduğu kıymetli tarihi malûmat dolayısıyla birçok kez makalelere konu olmuş ve değerli yorumlarla birlikte İngilizce ve Fransızcaya tercüme edilmiştir. Bkz. G. T. Dennis, *The letters of Manuel II. Palaeologos*, s. 42-51.

daha çok saygı duyulan Mevlana (hilekâr daha iyi bir adlandırma olabilir) unvanı, kendi halkı arasında Triballianlar [Sırlar], Mysoi [Bulgarlar] ya da İlliryalılardan [Arnavutlar] daha fazla itibar sağlamıyor. Aslına bakarsak, bu halkın [Türklerin] elinde geçmişte çektiklerinin intikamına karşılık olarak ceza uyguladıklarına inanıyorlar ve [Hz.] İsa'nın öcünü aldıklarına dair naralarla, durmaksızın, karşılımları çıkan herkesi katlediyorlar. Ve onlar da -fakat ben bütün bunları anlatmamalıyım;- sen muhtemelen bunu diğerlerinden duyacaksın. Bu katliam için şimdilik bu kadar yeter.

Şimdi bulunduğumuz küçük ovanın, Romalılar tarafından iskân ve idare edilme bahtına sahip olduğu zamanlarda kesinlikle bir ismi vardı. Ama şimdi ben ona ne olduğunu sorduğumda, orada beni bilgilendirecek kesinlikle hiç kimse olmadığından, bir kurdun kanatları atasözü hakkında soru soruyor gibi de olabilirim. Kuşkusuz sen burada birçok şehirler görebilirsin, fakat onlar bir kentin asıl ihtişamını oluşturan şeyden yoksundur, yani insan olmaksızın gerçekte şehir olarak adlandırılmazlar. Bu kentlerin çoğu şimdi harap bir vaziyettedirler, bir zamanlar buralara atalarının hâkim olduğu bu insanlar için, bu durum acıklı bir manzardır. Fakat kentler uzun zaman önce yerle bir edildiği için isimleri dahi kalmamıştır. Esasen ben bu kentlerin isimlerini araştırdığımda ve benim sorduğum insanlar şöyle cevap verecekti: "Bu kentleri biz yıktık, fakat onların isimlerini zaman sildi." Bunu sessizce içimde tutsam da içimi bir hüznün kapladı, çünkü kendimi hala biraz kontrol edebiliyordum. Fakat tahmin edebileceğin gibi, kentin antik ismi hakkında hiçbir fikre sahip olmayan biri, burayı barbar ve garip sesli bir isimle adlandığında, gerçekten kendimi engellemek istememe rağmen, yüksek sesle ağıt yaktım ve ıstırabımı güçlkle gizleyebildim.

Kuşkusuz sana dünyanın neresinde bulunduğumuzu açıkça bildiremiyor gibi duruyorum. Zira bundan böyle herhangi bir ismi olmayan yerleri biri nasıl heceleylebilir? Bu yüzden sonraki en iyi yolu denememiz, yani isimleri hafızalardan silinmemiş ve biraz zaman geçirdiğimiz diğer yerler üzerinde, elimden geldiğince sana hayali bir gezinti yaptırmak lazım.

Güzel, muhteşem, büyük Pompei [Taşköprü] kentini duymuşsundur; yani bir zamanlar öyleydi, zira şimdi buranın yıkıntılarını bile zar zor fark edebilirsin. Burası, devasa büyüklüğü, güzelliği ve ustalıklı yapılmış mükemmel kemerlerle süslenmiş taş bir köprü vasıtasıyla karşıya geçilen bir ırmağın [Kızılırmak'ın en büyük kolu Gökırmak] kenarında kurulmuştur. Gerçekten, bu şehir ve bu muhteşem kalıntılar, Romalıların kentin kurucusuna niçin "Büyük" unvanını verdiğini fazlasıyla hak eden birçok zaferden daha az kanıt sunmaz. Şimdi bu kenti ve daha sonra Zeno şehrini ardımızda bıraktıktan sonra, sol tarafımızda Sinop ve diğer tarafımızda Kızılırmak, güneşi kendimize rehber edinerek günlerdir ilerlemekteyiz. Çünkü yolumuzu kaybetmemek için güneşin doğduğu yöne ilerlemeliyiz.

Ordu komutanının [Sultan Yıldırım Bayezid] neden bunu yapmaya karar verdiğini öğrenmek ister misin? Sinop ve Aminsos [Samsun] sınırındaki topraklara ilaveten birkaç köy ve az sayıdaki insanı yöneten Peitzas [Paşa] isminde satrapa ya boyun eğdireceğine ya da onu bir ittifaka zorlayacağına inanıyor. Sinop'u kuşatmak suretiyle O [Yıldırım Bayezid], Sinop hâkimi İsfendiyar'ı ya kendisine bağlı kılabilir ya

da onu yemin etmeye zorladığı şeyi kabul etmeye ve buna uymaya razı edebilirdi. Nihayet bütün bu ganimetlerle, İskitlilerle birlikte Sebasteia [Sivas] hâkimine [Kadı Burhaneddin'i] dehşet saçacak. Eğer bütün bunlar planlarına göre giderse, sonra evine döneceğini söylüyorlar ve Tanrının yardımıyla biz de evimize döneceğiz.

Açıkçası, bütün buna katlanmak kolay olmadığı gibi, diğer taraftan kaynakların yetersizliği, kışın şiddeti, adamlarımın çoğunu deviren hastalık ve senin anlayabileceğin üzere, bütün bunlar fazlasıyla canımı sıkmakta. Böyle uzun bir zamandır uzakta olduğumuz için bizim evimizdeki olayların ciddi zararlara sebep olabileceği diğer güçlüklerin yanı sıra mektup yazma kurallarının dışında kalanları da sayabilirim. Burada bütün bu zaman boyunca ruhumuzun iyileşmesine ve biçimlenmesine her nasılsa katkıda bulunabilecek hiçbir şey göremek, hiçbir şey duyamamak, hiçbir şey yapamamak tahammül edilemez. Çünkü bu korkunç baskıcı zaman, ilgili olduğumuz ya da buna ilişkin hiçbir şey yapmamayı ve bundan uzak kalmayı öncelikli gören bize hiç ayrıcalık sağlamıyor, çünkü biz ne bu türden şey için eğitildik, ne bundan hoşlanmaya alıştık, ne de bu bizim doğamızda var. Fakat suçlanması gereken kişi bir kenara kabahati hadiselerin hâlihazırdaki durumuna atfetmek lâzım.

Bizi böyle keder verici kötü duruma düşürmeyi başaran bu korkunç şeylerin en kötü tarafı, her gün gittikçe artıklarına ve öncekinden daha şiddetlendiklerine şahit olduğumuz hastalıklar ve kötü urlardır. Akıllı hiçbir insan, henüz sağlıklıken kendini hastalığa sürükleyen sebeplerden korunmadıkça, bu belâlardan kurtulmayı kesinlikle beklememelidir. Umarım Tanrı bizi bu korkunç durumdan kurtarır ve bir kez daha sağlıklı olmamıza imkân sağlar. Gerçekten de her şey düşünülürse, iyimser olmak ve buna bağlı olarak bu ümitleri göz önünde tutarak yardımı olabilecek şeyleri denemek daha iyidir.

Bir mektubun sınırlarını aştığımı biliyorum, fakat belki de bizim şu andaki durumumuz hakkında senin öğrenmek istediklerini aşmamışumdur. Başka birisi bu mektubu okurken Thersites'in verdiği bir söylevi dinlediğini zannedebilir, sen ise bunun muhtasar olduğunu söyleyeceksin. Fakat dostum, tecrübe ettiğimiz her bir zorluk ile sessizce geçmek zorunda kaldığım bu zorluklardan türeyen önemsiz problemler hakkında beni anlatmaya zorlamakla, ulaşılmaması imkânsız olanın peşinden koşma. Bu denizden senin geminin geçmesi lazım, çünkü bizim küçük gemimiz asla bu derinlikten çıkamaz. Aslına bakılırsa, bu deniz, onun en uzak kıyılarına göz gezdiremeyeceğim kadar geniştir ve güneşin batışından önce demir atacak bir liman bulma ümidiyle kıyı boyunca yol almaktan memnun olmalıyım. Dolayısıyla bu problemler yüzünden ben ne her şeyi söyledim ne de her şeyi sakladım. Herhalde inanıyorum ki, seni üzmemekten başka bir şey yapmayacak bir hikâye düzmeksizin sana karşı yükümlülüğümü yerine getirerek doğru olanı yaptım –zira bir arada olamayan arkadaşlar yekdiğerini ne yaptığı konusunda bilgilendirmek çabasını gösterme yükümlülüğüne sahiptir.

Bu, mektubu sonlandırırken işte tam da bunu yapıyorum. Her şeyi anlayabilirim lakin ulakların bizi hükümdarın huzuruna davet etmesine anlam veremiyorum. Sanırım akşam yemeğinden önce tekrar şerefe birkaç kadeh kaldırmak

ve çeşitli altın kâse ve kadehlerinden oluşan koleksiyonundan bizi ağzımıza kadar şarapla doldurmak istiyor. Bunun yazdıklarına kaynak olan kederi yatıştıracağını düşünüyor, hâlbuki benim keyfim yerinde bile olsa onlar sadece beni üzüntü ile dolduracak.

KAYNAKÇA

- BALIVET, Michel "1391'de Ankara'da İlahiyat Konulu Bir Münazara: Hacı Bayram Veli ve II. Manuel Paleologos", *Bizans Yapılar, Meydanlar, Yaşamlar*, Editör: Annie Pralong, Çeviri: Buket Kitapçı Bayrı, İstanbul 2011, s. 239-246.
- BARKER, J. W., *Manuel II. Palaeologos (1391-1425): A Study in Late Byzantine Statesmanship*, New Brunswick-New Jersey 1969.
- CHARANIS, Peter, "The Strife among Palaeologi and Ottoman Turks, 1370-1402", *Byzantion*, 16 (1942-1943), s. 286-314.
- CHRYSOSTOMIDES, J., *Manuel II Palaeologos Funeral Oration on His Brother Theodore, Introduction, Text, Translation and Notes*, Selanik 1985.
- DARKOT, Besim, "Osmancık", *M.E.B. İslam Ansiklopedisi*, C. IX, Eskişehir 1997, s. 450-453.
- DEMETRACOPOULOS, G. A., "Pope Benedict XVI's Use of the Byzantine Emperor Manuel II Palaeologus' ' Dialogue with a Muslim Muterizes' : The Scholarly Background", *Archiv für mittelalterliche Philosophie und Kultur*, 14 (2008), s. 264-304.
- DENNIS, G. T., *The letters of Manuel II. Palaeologos: text, translation and notes*, Dumbarton Oaks Texts VIII, Corpus, Fontium Historiae Byzantinae, Washington 1977.
- DENY, J., *Grammaire de la langue turque*, Paris 1921.
- ESTERÂBADÎ, Aziz b. Erdeşir-i, *Bezm u Rezm (Eğlence ve Savaş)*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 1990.
- HARRIS, Jonathan, "Laonikos Chalkokondyles and Rise of The Ottoman Empire", *Byzantine and Modern Greek Studies*, 27 (2003), s. 153-170.
- HERRIN, Judith, *Bizans Bir Ortaçağ İmparatorluğunun Şaşırtıcı Yaşamı*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul 2010.
- KURAT, Akdes Nimet, "Bizans'ın Son Osmanlıların İlk Tarihçileri", *Türkiyat Mecmuası*, 3 (1926-1933), s. 185-206.
- IORGA, Nicola, "Notes et extraits pour à l'histoire des croisades au XV siècle: registres de comptes de la colonie gènoise de Pera," *Revue de l'Orient Latin*, IV, 1896, s. 78-90.
- JENKINS, Romilly James Heald, "The Hellenistic Origins of Byzantine Literature," *DOP*, Vol. 17 (1963), s. 37-52.

- LEGRAND, Émile, *Lettres de l'empereur Manuel Paleologue, publiees d'apres trois manuscrits*, par Gr. Fasc. I, *Manuel II Palaeologus, Emperor of the East, 1350-1425*, Paris 1893; Yeni basımı için bkz. Émile Legrand, *Letters de L'Empereur Manuel Paléologue Publiées d'Après Troid Manuscrits*, Amsterdam 1962.
- LOENERTZ, R., "Démétrius Cydones, citoyen de Venice", *Echos d'Orient*, XXXVIII, 1938, s. 125-126.
- MÉLIKOFF, I., "Evrenosoghullari", *Encyclopaedia of Islam*, Vol. II, (second ed.), s. 720-721.
- MOLLAOĞLU, Ferhan Kırıldökme, "Sultan I. Bayezid Dönemine Ait Grekçe Bir Anlatı", *OTAM*, 24 (Güz 2008), s. 129-146.
- MORAVCSIK, Gyula, *Byzantinoturcia*, Vol: II, Berlin 1958.
- NECİPOĞLU, Nevra, "Evrensellikten Geri çekiliş: Bizans İmparatorluk İdeolojisinin Evrimi ve Osmanlı Fütuhata", *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e: Problemler, Araştırmalar, Tartışmalar*, İstanbul 1998, s. 144-148.
- NEŞRİ, Mehmet, *Kitâb-ı Cihan-nümâ*, Yayınlayanlar: Faik Reşit Unat-Mehmet Altay Köymen, C. I, 3. Baskı, Ankara 1995.
- NICOL, Donald M., *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)*, çev. Bilge Umar, İstanbul 1999.
- NICOLOUDIS, Nicolaos, *Laonikos Chalkokondyles: A Translation and Commentary of the "Demonstrations of Histories"*, (Boks I-III), Atina 1996.
- ORAL, M. Zeki, "Durağan ve Bafra'da İki Türbe", *Belleten*, XX, 79 (1956), s. 385-410.
- ORAL, M. Zeki, "Kuvvaddaroğulları", *Belleten*, XIX, 73 (1955), s. 99-102.
- SÜMER, Faruk, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, 1969, s. 1-147.
- RAMSEY, W. M., *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, çev. Mihri Pektaş, İstanbul 1960.
- REINERT, Stephen S., "The Palaiologoi, Yıldırım Bāyezīd and Constantinople: June 1389-March 1391," *To Ελληνικόν: Studies in Honor of Speros Vryonis, Jr, Hellenic Antiquity and Byzantium*, Vol. I, ed. John S. Haldon, Stephen W. Reinert, Jelisaveta Stanojevich Allen, Christos P. Ioannides, Aristide D. Caratzas Publications, New Rochelle-New York 1993, s. 289-365.
- TAESCHNER, Franz, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Anadolu Yol Ağı*, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2010.
- WITTEK, Paul, "Zur Geschichte Angoras in Mittalalter", *Festsschrift G. Jacob*, T. Menzel (ed.), Leipzig 1932, s. 329-354.
- YÜCEL, Yaşar, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C. II, Ankara 1991.
- ZACHARIADOU, Elizabeth A., "Manuel II Palaeologos on the strife between Bayezid I and Kadi Burhan al-Din Ahmed", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, XVIII (1980), s. 471-481.